

Eduskunnan lakivaliokunnalle

HALLITUKSEN ESITYS EDUSKUNNALLE LÄHESTYMISKIELLON TEHOSTAMISTA KOSKEVA LAIKSI, HE 143/2022

Olen toiminut julkisena oikeusavustajana vuodesta 2005 lähtien ja sitä ennen olin yhteensä n. vuoden verran yksityisessä asianajotoimistossa lakimiehenä. Hoidan työssäni yksityisten ihmisten toimeksiantoja. Erilaisia rikosasioihin tai huoltoriitoihin liittyviä toimeksiantoja on vuosien aikana ollut kaikista toimeksiannoistani karkeasti arvioiden 1/4. Lähestymiskieltoasiat eri näkökulmista ja eri vaiheissa ovat olleet esillä työurani aikana erityisesti näissä toimeksiannoissa. Olen toiminut lähestymiskieltoasioissa sekä hakijan, suojattavaksi haetun että vastaajan avustajana.

Tämä asiantuntijalausunto on oikeusavustajan käytännön läheisestä näkökulmasta kirjoitettu ja se pohjaa työssä kokemaani ja näkemääni. Huomioin tässä myös lähestymiskieltoasian vastaajan näkökulman, vaikka hallituksen esitys pohjautuukin uhrin aseman parantamiseen. Näkemykseni mukaan vastakkaisen näkökulman huomioiminen luo perustan sille, että uudistetunkin lainsäädännön pohjalta tehdyt ratkaisut voidaan kokea oikeudenmukaisella tavalla tehdyiksi myös vastapuolen kannalta katsottuna.

Hallituksen esityksessä olevat muutosehdotukset ovat pääpiirteissään tervetulleita ja tarpeellisia. Havaitut muutostarpeet ovat aitoja ja käytännön työssäkin huomattuja. Joitakin huolta herättäviä ajatuksia muutosehdotuksista kuitenkin nousee esille.

Ehdotetuilla muutoksilla voidaan melko hyvin saavuttaa ehdotuksessa asetetut tavoitteet: lähestymiskiellon tehokkuus paranee, lähestymiskiellon rikkomiset vähenevät ja uhrin turvallisuutta parannetaan. Lisäksi ehdotetuilla muutoksilla parannetaan rikoksen uhrin tai uhan alla olevan henkilön asemaa, koska lähestymiskiellon hakemisen ja saamisen kynnyksellä madaltuu viranomaisen toimimisvelvollisuuden muuttamisella ja avustajan saaminen turvataan valtion varoista asian sitä vaatiessa. Tämä lisää selvästi mahdollisuuksia antaa uhrille ja hänen perheelleen sitä suojaa ja turvaa, jota he tarvitsevat sillä hetkellä.

Lähestymiskieltoa koskeva lainsäädäntö nykytilassaan ja ehdotettujen muutosten jälkeen toimii tilanteissa, joissa sen tarve on aivan ilmeinen ja suojan tarve selvästi olemassa. Lainsäädäntö toimii myös silloin, kun hakemus on selvästi perusteeton.

Lähestymiskielto on ideaalitalanteessa toimiva ja suojaa antava ratkaisu, jota osapuolet noudattavat. Toimivassa määräyksessä sallittu yhteydenpito on määritelty ja ym-

märretty siten, että lasten tapaamisoikeus toteutuu eikä siitä aiheudu väitteitä lähestymiskiellon rikkomisesta eikä lähestymiskielloa myöskään kierretä lasten tapaamisoikeuden varjolla.

Käytännön arjessa on kuitenkin joukko asioita, ”harmaa alue”, joissa lähestymiskielloa herkästi ainakin haluttaisiin käyttää, vaikka perusteita ei välttämättä ole tai joissa lähestymiskiellon määrittämisen edellytysten täyttymisen arviointi ei ole ollenkaan selvää. Melko usein näihin tilanteisiin liittyy taustalla oleva pitkittynyt tai äkillisesti pahentunut huoltoriita ja lähestymiskielloa voidaan joskus yrittää käyttää osana huoltoriitaa. Taustalla voi olla myös jokin muu osapuolten välinen erimielisyys tai kriisiytynyt tilanne.

Näissä tilanteissa erityisesti lyhyet käsittelyajat ja osapuolten mahdollisuus oikeudellisen avun saamiseen ovat ensisijaisen tärkeitä, jotta lähestymiskiellolainsäädännön ja ehdotettujen muutosten tavoitteet voidaan saavuttaa.

Väliaikaisen lähestymiskiellon määrittäminen

Väliaikaisen lähestymiskiellon osalta ehdotettu muutos on tarkoituksenmukainen ja hyvä uudistus. Se selkeyttää toimintatapaa ja parantaa uhrin asemaa, kun aktiivinen toimimisvelvollisuus tai toimintakyvyn arviointi jää pois. Mitä akuutimmasta ja vakavammasta rikoksesta on kysymys, sitä tärkeämpää on uhrin suojaaminen viranomaisten aktiivisin toimin. Ehdotettu muutos mahdollistaa tämän.

Myös tätä säännöstä sovellettaessa tulisi kuitenkin kiinnittää huomiota vastapuolen näkemykseen tapahtumista, joiden perusteella väliaikaista lähestymiskielloa ollaan harkitsemassa ja määrittämässä. Väliaikaisella lähestymiskiellolla voi olla laajempia seuraamuksia osapuolten välisiin suhteisiin ja lapsiin liittyviin asioihin.

Väliaikaista lähestymiskielloa määrittävän viranomaisen tulisi pystyä tunnistamaan tilanteet, joissa on taustalla muutakin kuin rikoksena tutkittavat tapahtumat. Väliaikaisen lähestymiskiellon edellytysten harkinnan pitäisi olla sitä tarkempaa, mitä enemmän epäselviä asioita tutkittavaan rikokseen liittyy, mitä lievemmästä rikoksesta on kysymys ja mitä enemmän osapuolten välillä on muita ristiriitoja tai esimerkiksi pitkittyneen huoltoriidan kaltaisia asioita. Vastapuolen näkemys tulisi näissä tilanteissa selvittää tarkemmin ennen väliaikaisen lähestymiskiellon määrittämistä.

Väkivallan uhrien ja tekijöiden ohjaaminen palveluihin:

Esityksessä on mukana myös uhrin ohjaaminen tuen ja palveluiden piiriin tehostummin. Tämä on hyvä ja tärkeä asia. Erityisesti se, että rikoksen uhri saatetaan avun piiriin ilman hänen omaa aktiivisuuttaan, on tärkeää. Tämä korostuu tilanteissa, jossa jo pelkkä viranomaisen tai perheen ulkopuoliseen apuun turvautuminen muodostaa uhan uhrin turvallisuudelle.

Myös lähestymiskieltoon määrätyle tulee ehdotuksen mukaan ilmoittaa tukipalveluista. Vaikka niihin hakeutuminen jää hänen oman aktiivisuutensa varaan, on neuvon antaminen kuitenkin omiaan alentamaan kynnystä tuen hakemisesta.

Uhrin ja läheisten auttaminen ja tukeminen vaikeassa tilanteessa erilaisin moniammatillisin keinoin auttaa myös pidempiaikaisesti ja tämän tehostaminen ehdotuksen mukaisesti on senkin vuoksi tärkeää.

Auttamis- ja tukemisjärjestelmissä tulisi kuitenkin jollakin keinolla pystyä tunnistamaan ne tilanteet, joissa osapuolten välinen tilanne ei ole välttämättä selkeä ja riidaton. Näissä tilanteissa myös vastapuolen näkemys tapahtumista ja taustoista tulisi

erityisesti moniammatillisissa työryhmissä riittävällä tavalla kuulla ja huomioida suo-
jaa hakevan uhrin kertoman lisäksi. Pelkästään tai pääosin uhrin näkökulman kautta
työskennellessä on vaarana, että kokonaisuus ohjautuu sivuun aidoista olosuhteista.
Silloin on voi käydä niin, että toinen osapuoli ja hänen näkökantansa esimerkiksi pit-
kittyneen huoltoriidan vaiheisiin ja kriisiytyneisiin tilanteisiin jää huomaamatta sa-
malla, kun toisen kokema vahvistuu. Tämä puolestaan voi johtaa siihen, että toisen
osapuolen yritykset korjata ja rakentaa sovintoa tulkitaan jatkossa väärin tai epäluot-
tamus muodostuu ylitsepääsemättömäksi esteeksi.

Asiantuntijaverkoston tulisi siis tehdä tärkeää työtään oikeassa kontekstissa uhrin
kokemusta kuitenkin väheksymättä, jotta kriisiytynyt tilanne voisi johtaa parem-
paan ja rauhalliseen tilanteeseen myöhemmin.

Asianosaisten oikeudellinen apu ja asian maksuttomuus:

Usein lähestymiskieltohakemus on käräjäoikeudessa jo vireillä joko asiakkaan oman
hakemuksen myötä tai väliaikaisen lähestymiskiellon vuoksi, kun toimeksianto alkaa.
Avustajan tehtävä on kertoa asiakkaalleen, jos lähestymiskiellon edellytyksiä ei ole.
Perusteettomia hakemuksia ei tietenkään tule tehdä eikä tällaisen asian käsittelyä
tule jatkaa, mikäli asia on ratkaistavissa muulla tavalla.

Harvoin tilanne on kuitenkin näin selvä. Avustajan näkökulmasta perusteettoman
hakemuksen tunnistaminen on vaikeaa ja usein mahdotonta. Asiakkaan kertomus
tapahtumista, kokonaisuudesta ja lähestymiskieltohakemuksen perusteluista on
usein uskottava ja perusteltu. Asianajaja saa luottaa siihen, mitä asiakas kertoo eikä
lähestymiskieltoasiassa ole välttämättä mahdollisuutta selvittää vastapuolen näke-
mystä asian kiireellisyydestä johtuen.

Hakijan osalta avustajan tarve on sitä ilmeisempi, mitä vakavampi tilanne on tai mitä
isompaa riitaisuutta perusteisiin liittyy.

Avustajan käyttäminen lähestymiskieltoasiassa on tarpeen vastaajan osalta erityi-
sesti niissä tilanteissa, jossa peruste ei ole selvä tai kyseessä on kiusantekomielessä
tehdystä hakemuksesta. Avustajan tarve korostuu kummankin osapuolen osalta
myös tilanteessa, jossa esimerkiksi lasten tapaamisoikeuden turvaamiseksi tarvitaan
erityisiä määräyksiä. Avustajan tarve on ilmeinen erityisesti lapsista erossa asuvan
vanhemman ja lähestymiskieltoasian vastaajan osalta. Sallittua yhteydenpitoa koske-
van täsmennyksen myötä tämä korostuu entisestään.

Avustajan käyttämisestä aiheutuvat kustannukset voivat nykytilanteessa muodostaa
esteen avustajan käyttämiselle kummankin osapuolen kannalta. Oikeusturvavakuu-
tukset eivät pääsääntöisesti kata lähestymiskieltoasioita eivätkä myöskään rikosasi-
oita, jossa on kyse lähestymiskiellon rikkomisesta. Oikeusavun tulorajat ovat alhai-
set, minkä vuoksi lähestymiskieltoasioiden oikeudenkäyntikulut jäävät suurelta osin
osapuolten omista varoista maksettavaksi.

Ehdotettu muutos hakijalle määrättävästä avustajasta on hakijan kannalta hyvä ja
aidosti tilannetta korjaava ratkaisu.

Vastaajan osalta mahdollisuus puolustajan määrääminen ehdotuksen mukaisesti tie-
tyissä tilanteissa on hyvä ja perusteltu muutos, joka osaltaan korjaa tilannetta. Ehdo-
tuksen mukaan vastaajalla ei ole näissä tilanteissa velvollisuutta korvata valtiolle
avustajan palkkiota. Tämä saattaa osapuolet näissä asioissa tasaveroiseen asemaan
oikeudellisen avun suhteen.

Tavanomaisissa lähestymiskieltoasioissa, joissa ei ole kyse valvonnasta, vastaaja jää kuitenkin oikeudellisen avun kustannusten osalta edelleen yksin niissä tilanteissa, kun hakijalle voidaan vastaajaa laajemmin määrätä avustaja valtion varoista. Vastajan kannalta kohtuuttomaksi voisi muodostua esimerkiksi se, että valtion varoista määrätyn avustajan kanssa hakemuksen tehnyt hakija häviää lähestymiskieltoasian kokonaan tai olennaisilta osin. Jos vastaaja on käyttänyt avustajaa omilla kustannuksillaan asiassa, kustannusten jääminen hänen vahingokseen voisi tässä tilanteessa muodostua kohtuuttomaksi. Tilannetta voisi korjata esimerkiksi se, että vastaaja voisi tällaisessa tilanteessa saada valtion varoista korvauksen avustajan palkkioista, mikäli lähestymiskieltovaatimus hylättäisiin.

Lähestymiskieltoasian maksullisuus ja asianosaiselle tällä hetkellä aiheutuvat oikeudenkäyntikulut voivat tällä hetkellä rajoittaa tarpeellisten hakemusten tekemistä, mikä ei ole hyvä asia uhrin aseman kannalta. Samalla perusteella hakemusten tekemistä toisaalta harkitaan ja aiheettomia hakemuksia tai vähäisillä perusteilla olevia hakemuksia ei välttämättä tehdä, niin kuin pitääkin olla.

Avustajan määrääminen valtion varoista voi muuttaa tätä tilannetta jossain määrin. Ehdotetun valtion varoista määrättävän avustajan määräämisen tulisi rajoittua aidosti vakaviin tilanteisiin ja avustajan tarpeeseen, jotta järjestelmää ei käytetä väärin eikä hakemuksia tule vireille liian vähäisin perustein, kun kulatoriskiä ei ole.

Valtion varoista määrättävien avustajan ja puolustajan määräyksissä ei ole takaisin- korvausvelvollisuutta valtiolle. Määräyksen antamisen edellytykset tulee määritellä riittävän tarkasti eikä kynnys määräyksen antamiselle saa olla liian matalalla.

Oikeusavun resurssien osalta lisäksi tulee huomata, että avustajan tarve kasvaa paitsi hakijan myös vastaajien osalta lähestymiskieltoasioiden lisääntyessä. Lisäksi on syytä huomata, että lähestymiskieltoasiat ovat tuomioistuinasioita, joissa avustajaksi voidaan määrätä myös yksityinen asianajaja tai lakimies.

Ehdotetut muutokset valtion varoista määrättävän avustajan ja puolustajan osalta nostavat työmäärää ja kustannuksia myös yksityiselle avustajalle maksettavien palkkioiden osalta.

Lisääntyvistä kustannuksista huolimatta oikeudellisen avun turvaaminen lähestymiskieltoasioissa on olennaisen tärkeää, jotta järjestelmä voi toimia tarkoitetulla tavalla.

Yhteydenottoja koskeva poikkeussäännös

Osapuolten väliset muut erimielisyydet tai esimerkiksi taustalla oleva huoltoriita saattavat heijastua lähestymiskiellon rikkomista koskevien asioiden lisääntymisenä. Tältä osin ehdotettu täsmennys sallitun yhteydenpidon osalta on hyvä ja tarpeellinen. Nykymuodossaan säännös aiheuttaa erimielisyyksiä lähestymiskiellon rikkomistilanteissa.

Täsmennyksen myötä tarpeellinen yhteydenpito ja sen toteuttaminen tulee kirjattavaksi jo lähestymiskieltopäätökseen nykyistä korostetummin.

Tämä osaltaan lisää oikeudellisen avustajan tarvetta lähestymiskieltoasioissa.

Lähestymiskiellon valvonta ja lähestymiskiellon rikkominen:

Lähestymiskiellon toteutumisen seuranta ja rikkomisesta ilmoittaminen jää tällä hetkellä valitettavasti pitkälti suojatun omien toimien ja aktiivisuuden varaan. Usein rikkomistilanteissa on lisäksi erimielisyyttä tapahtumista ja siitä, onko yhteydenotto

sallittu vai ei. Todistelu on usein henkilötodistelua tai erilaisia viestejä. Lähestymiskiellon rikkomista koskevien oikeudenkäyntien kesto on liian pitkä ja suojatun kannalta kokonaisuutena joskus enemmän haitallinen kuin hyväksi tilanteen rauhoittamiseksi.

Kun huomioidaan vielä se, että oikeusapu ei usein ole käytettävissä eikä myöskään oikeusturvavakuutus, lähestymiskieltoasian rikkominen voi aiheuttaa suojatulle oikeudenkäyntikuluja, jotka voivat jäädä hänen maksettavakseen kokonaan tai ainakin osittain, riippuen asian lopputuloksesta ja siitä, saadaanko niitä perittyä vastaajalta tai rikosvahinkolain nojalla valtiokonttorista.

Tilannetta korjaisi jonkin verran ehdotettu muutos käsittelyn nopeuttamisesta. Yhtä tärkeää on yhdistää mahdollisimman moni lähestymiskiellon rikkomista koskeva syyte käsiteltäväksi yhdessä käsittelyssä.

Ehdotettu muutos sallitun yhteydenpidon täsmentämisestä tuo toivottavasti mukanaan sallitun yhteydenpidon ja esimerkiksi lapsiin liittyvät yhteydenpidon tarkemman määrittelyn lähestymiskieltoihin. Tämä vähentäisi osaltaan ilmoituksia lähestymiskiellon rikkomisista tilanteissa, joissa yhteydenpito osoittautuukin sallituksi ja syyte hylätään.

Myös lähestymiskiellon rikkomista ennaltaehkäisevää vaikutusta pitäisi saada aikaan esim. valvonnan tehostamisella ja nopealla puuttumisella. Tähän tarkoitukseen ehdotuksessa oleva valvonta on tarpeellinen muutos. Valvonta on keinona melko kova, mutta ehdotuksen mukaisesti vakavimmissa tilanteissa kuitenkin perusteltu. Avustajan saaminen valtion varoista näissä asioissa on erittäin tärkeä muutos vastaajan kannalta.

Lähestymiskiellon rikkomista koskevien asioiden osalta on huomattava, että valvonasta saatava näyttö tapahtumista on myös todisteluna luotettavaa rikkomisasian oikeudenkäyntiäkin ajatellen.

Vastaajan näkökulma:

Ehdotetut muutokset heijastuvat vastaajan asemaan lähestymiskieltoasioiden käsittelyssä ja väliaikaisen kiellon määrittämisen jälkeisiin tilanteisiin edellä mainitsemieni asioiden lisäksi myös varmasti monella muulla tavalla.

Lähestymiskiellon maksuttomuus ja hakijan mahdollisuus saada avustaja valtion varoista voivat myös jossain määrin aiheuttaa aiheettomia hakemuksia tai kiusante-komielessä tehtyjä hakemuksia.

Vastaajan aseman ja oikeusturvan osalta on olennaista kiinnittää huomiota erityisesti käsittelyn nopeuttamista ja tehostamista koskeviin seikkoihin, väliaikaisen lähestymiskiellon määrittämisen edellytysten määrittämiseen sekä siihen, minkä tiedon varassa väliaikaiseen lähestymiskielto määräykseen päädytään. Kun tämä näkökulma huomioidaan lähestymiskieltoasioissa ja niiden käsittelyssä, ehdotetut muutokset voivat johtaa myös vastaajan kannalta siihen, että lähestymiskieltoainsäädäntö toimii tarkoituksensa mukaisesti ja tehokkaasti.

Kemissä 3. lokakuuta 2022

Päivi Isomaa
julkinen oikeusavustaja, asianajaja, Kemi
Lapin oikeusaputoimisto
Pohjois-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri
Valtakatu 39 2. krs, 94100 KEMI
Puhelin +358 29 56 61500
Sähköposti paivi.isomaa@oikeus.fi, lappi.oikapu@oikeus.fi
www.oikeus.fi